

[Jaký je ontologický status „možného“?] [2015]

Jsoucí je buď možné nebo uskutečněné; jsoucí možné se stává skutečným v pohybu. Pohyb je přechod jsoucího možného ve jsoucí uskutečněné.

Problém: jaký je ontologický status „možného“?

Neskutečné může (ale nemusí být) možné. Jak je to s nemožným?

Je nemožné totožné s nejsoucím? Může se nemožné měnit v možné?

Pokud ano, musíme připustit, že se může měnit též ve skutečné.

Aplikace na „událost“: Každá (pravá, tj. vnitřně sjednocená) událost před svým začátkem ještě není, a pak se postupně stává. Takže před svým začátkem je pouze možná. Nejprve je možná celá, pak se její možnost postupně mění ve skutečnost (aktuální skutečnost), až se posléze stává minulostí. Rozsah možnosti (event. možnosti) se tedy v průběhu událostního dění mění, a to tak, že se zmenšuje, že ho ubývá.

Na svém začátku je celá událost možná, a postupně se uskutečňuje.

Ve svém průběhu je událost jednak možná (její budoust), jednak skutečná (její bylost? Nebo spíš jen aktuální přítomnost?).

„Možná jsoucnost“ různých fází budousti není pro všechny fáze stejná, ale musíme předpokládat, že tyto fáze jsou v nějakém pohybu, i když nejsou ještě aktualizovány v tom kterém uskutečňování. Podobně, i když zároveň odlišně, se to má s různými fázemi bylosti, které se s postupem uskutečňování celé události stávají stále „bylejšími“ (a minulejšími, tj. staršími).

Náš myšlenkový experiment vlastně spočívá v tom, že nejprve ustavíme a zavedeme pojem „události“, což znamená, že předběžně ustavíme intencionální model události, a pak budeme pokusně zavádět tento pojem do některých (jen vybraných!) aristotelských souvislostí. Tak např. dáme Aristotelův výměr pohybu jakožto uskutečňování možného do souvislosti s „událostí“.

Co vlastně můžeme říci o „události“? Událost je nepochybně nějaký pohyb – událost se děje, postupně se stává či uskutečňuje. Je však to, co se už uskutečnilo (tj. prošlo svou aktuální fází), opravdu „skutečností“? Jistě to skutečností bylo, ale přece nyní už to skutečností není, neboť to už pominulo, přestalo to být aktuální přítomností a stalo se to minulostí.

Není-li to však aktuální skutečností, můžeme to zařadit mezi možnosti?

Může nějaká fáze, která jednou již pominula, přijít znovu jako aktuálně přítomná? Pokud ano, znamenalo by to, že se událost v jistém rozsahu vrátila sama k sobě. Můžeme to zásadně připustit? Snad ano, když za takovou událost budeme třeba považovat kus vlnění „kvanta“ (jeden vrch a jeden důl). Taková vlna se stále opakuje a my to můžeme popsat jako pohyb „šíření energie“.

Čím je možnost, která nenachází „svůj“ subjekt, který by dokázal na ni reagovat tím, že ji převede z možnosti ve skutečnost, tj. který ji uskuteční? Proti Aristotelovi to totiž není pohyb, který uskutečňuje možnost, nýbrž subjekt, který možnost do tohoto pohybu uvádí, neboť je sám v pohybu. Sám hybatel musí být v pohybu, má-li uvádět do onoho pohybu (jímž je uskutečnění, tj. uvedení do skutečnosti) – nehybný habtel toho není a nemůže být schopen. (Starý příklad magnetovce, který, ač sám nehybný, uvádí do pohybu železnou pilinu, je prostě špatný příklad, tj. špatně vykládaný příklad.)

Aristotelés má za to, že „není zvláštního pohybu u toho, co je činné a co je trpné, nebo u toho, co pohybuje a jest pohybováno, poněvadž není pohyb pohybu, vznik vzniku a vůbec ne změna změny“ (Met Kříž str. 295). Že je „změna změny“, vidíme např. na nosné vlně, která nese další změny, tj. která je nosičem, aniž byla substrátem. Námitka, že není žádný „vznik vzniku“, je předsudečná a je založena na zdánlivé formální chybě; tak jako to, co vzniká, vzniká jako něco, co je opakem nevzniklého (takže zůstává vzniklým), tak naproti tomu vznik sám nezůstává vzniklý, nýbrž zaniká zároveň s tím, jak nastartoval vznik onoho vzniklého (zatímco ono vzniklé nezaniká zároveň se svým vznikem, nýbrž naopak se děje po svém vzniku dál). Nechceme-li tedy redukovat (omezit) vznik na bodový okamžik, musíme jej považovat za samostatnou složku začínajícího dění, která však není (a nemůže být) do toho již vzniklého dění vintegrována jako jedna jeho část. Je tomu tak proto, že událost – a zde právě musíme mluvit o události, nikoli pouze o změně – začíná a končí v každé své fázi, v každém svém (nebodovém) okamžiku (právě tak jako v každém svém nebodovém okamžiku také začíná). Takže z této úvahy vyplývá, že je něco jiného vznik události a vznik jejího vzniku – jsou to dva od sebe odlišné druhy „vzniku“.

Analogicky se to ovšem má i se zánikem: něco jiného je zánik události, a něco jiného zánik zániku. Když Aristotelés (str. 296) říká, že „to, co vzniká, zaniká právě tehdy, když vzniká“, mluví vlastně jen o vznikání a zanikání v průběhu události, ale nikoli o vznikání vzniku ani o zanikání zániku. Proto také pro něho platí, že „to, co zaniká, musí dříve býti“ – nejen to, ono musí „býti“ i po tom zániku, neboť jde jen o zánik jedné fáze události, zatímco onen „zánik“ se zatím ještě události netýká. A proto také to, co v rámci události vzniká (neboť událostné dění je ustavičné vznikání a zanikání uvnitř události jako celku), může vznikat jen na základě toho, že i před takovým vznikem událost jest, že tedy může a musí už býti. A naproti tomu vznik události jako celku je tam, kde před událostí (i před jejím vznikem) nic nebylo; a zánik události je tam, kde po události (i po jejím konci) nic nezbude a nezbyvá. Řekneme-li tedy s Aristotelem, že „to, co vzniká, zaniká právě tehdy, kdy vzniká“, nemůžeme mluvit o vzniku ani o zániku události nýbrž jen o vzniku a zániku jedné její (nebodové) fáze. Takže to vlastně obsahuje závažnou nepřesnost: to, co v každém okamžiku zaniká, není přesně tím, co nově vzniká, nýbrž zaniká jedna fáze, zatímco vzniká fáze další, nová. Vznikání a zanikání v téže chvíli se nemůže týkat události celé, neboť to by znamenalo její nemožnost, její neschopnost „býti“; ale nemůže se týkat ani kterékoli její fáze, neboť v témž okamžiku, co vzniká nová fáze, zaniká fáze předchozí. A protože nejde o body bodové fáze), platí, že tak jako se od sebe liší jednotlivé vzniky a zániky, tak se od sebe liší i jednotlivé fáze jedné celkové události. Ale tyto vzniky a zániky uvnitř události jsou jen naším abstraktem, kdežto vznik a zánik události jako celku jsou záležitostí události samé, jejího skutečného bytí.

Můžeme si položit otázku, jak se vůbec „něco“ stává možným. Pokud to ještě není možné, je to „zatím“ nemožné? Znamenalo by to, že možným se může něco stát pouze z nemožného. Ale můžeme o nemožném uvažovat jako o „něčem“? A můžeme o vzniku možnosti (z nemožného) mluvit jako o změně nebo dokonce jako o dění či dokonce události? Může se vůbec něco „dít“ ve sféře nejsoucího, ať už jen možného nebo dokonce nemožného?

Že se něco děje (resp. vůbec mění) můžeme jen „pozorovat“ jako vnější pozorovatelé, anebo to můžeme „prožívat“ jako subjekt schopný „pozorovat“ své vnitřní (subjektní a subjektivní) „děje“. Pokud ani jedno, ani druhé není v našich silách (v naší moci), nemůžeme se odvažovat ani tvrzení, že se nic neděje.

Zásadně musíme připustit, že k dění může docházet i tehdy a tam, kdy a kde je nám nepřístupné (tj. kde na ně nemůžeme nijak reagovat).